

УДК 340.12

DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.9.31>**Людмила Шестопалова,***канд. юрид. наук, старший науковий співробітник,**професор кафедри загальноправових дисциплін**Київського національного торговельно-економічного університету*

ПОНЯТТЯ «ЗЛОВЖИВАННЯ» В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Звернуто увагу на те, що в юридичній науці і законодавстві України категорія «зловживання правами» далека від юридичної догматики й узгодженого підходу. Законодавець часто використовує термін «зловживання» як частину різних правових конструкцій, але не встановлює змісту загального (узагальненого) поняття «зловживання правами» юридично. Це створює проблеми як для юридичної практики, судочинства, так і у разі здійснення прав їх володільцями.

Проаналізовано поняття «зловживання правом» (суб'єктивним правом, правами) з позицій вітчизняного законодавства. Розкрито зміст різних юридичних термінів зі словом «зловживання» в їх складі. Станом на вересень 2019 р. майже 1,4 тис. чинних нормативно-правових документів, розміщених на порталі парламенту України, містять термін «зловживання» в стійких юридичних конструкціях (зловживання фінансовими послугами; зловживання службовим становищем; зловживання монополієм становищем тощо). Проте зміст терміна «зловживання правом» (правами) «розпорошений» у притисах; охоплює індивідуальні, іноді різні види діянь. Процесуальне законодавство більш детально визначає зміст «зловживання процесуальними правами», але не дає вищепний перелік таких діянь. Офіційна позиція законодавця – неприйнятність будь-яких зловживань правами. Такі правові норми мають захисний (заборонний) характер, вони не завжди розкривають сутність зловживань. Хоча суд може широко тлумачити їх у всіх випадках, окрім кримінально-правової юрисдикції.

Визначено місце зловживання суб'єктивними правами в структурно-логічній схемі видів соціально значущої (правової) поведінки. Ці діяння можуть бути кваліфіковані як правопорушення і тягнути за собою юридичну відповідальність. Зловживання правами не є особливим видом юридично значущої поведінки. Поняття законного зловживання правами – нонсенс.

Пропонується гармонізувати підходи до розуміння поняття «зловживання правами» (суб'єктивним правом) з позицій філософії права та юридичної лінгвістики. Зловживання правами є формою протиправної правової поведінки з усіма відповідними юридичними особливостями. Правопорушник може бути притягнутий до кримінальної, адміністративної, цивільної чи іншої відповідальності. Зловживання правами (суб'єктивним правом) – свідомі вольові протиправні діяння, що вчиняються суб'єктами, наділеними особливим статусом чи повноваженнями.

Ключові слова: законодавство України, зловживання правом, зловживання правами, суб'єктивні права, правомірна поведінка, протиправна поведінка, правова поведінка.

Постановка проблеми. Дотепер немає єдиних підходів, однозначного розуміння та й непаралогічного пояснення зловживання суб'єктивним правом (правами) ані в науковій юридичній літературі, ані в законодавстві України, що послугуються цим юридичним поняттям. Немає й комплексного аналітико-теоретичного дослідження суспільно значущої протиправної поведінки, яку законодавець поіменовує терміном «зловживання». А це все, відповідно, надалі створює проблеми в юридичній практиці, судочинстві та реалізації права загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Справді, проблема зловживання суб'єктивним правом в Україні вивчалась як у межах галузевих юридичних наук (цивільного права та процесу, адміністративного

права, менше – кримінального права та ін.), так і з позицій юридичної компаративістики та загальної теорії права. Її досліджували, наприклад, такі вітчизняні науковці, як: О.О. Бакаліньська [1], С.В. Базилевський [2], О.С. Губар [3], С.С. Осадчук [4], Д.О. Тихомиров [5], М.М. Хміль [6], М.П. Харченко [5], Т.М. Ямненко [7] та ін. І хоч ними зроблено багато, проте до розв'язання зазначеної проблеми ще доволі далеко. Відсутнє єдине доктринальне розуміння цього соціально-правового феномена. Не сказали свого слова філософи права, а теоретики права не дісталися глибин її змісту. Зокрема, не досліджено співвідношення зловживання суб'єктивним правом і зловживання суб'єктивними правами в різних гілках права та законодавства, що породжує не

тільки термінологічну, але й смислової плутанину, уповільнює розвиток теорії правової поведінки, не сприяє правній правотворчості. Не проведено й комплексного міжгалузевого юридичного дослідження.

Мета статті – намітити сучасний загально-теоретичний юридичний і філософсько-правовий підхід до ранжирування поняття «зловживання правом», визначити його місце в структурно-логічній схемі видів соціально значущої поведінки (правової поведінки), а також відповідний стан його відбиття у вітчизняному нормативно-правовому полі з огляду на останні законодавчі новели.

Виклад основного матеріалу. О.В. Маловацький справедливо зазначає, що термін «зловживання» трапляється в юридичних документах і правових нормах держав континентального права. Серед них – Польща, Росія, Угорщина, Чехія [8, с. 334–335]. Й у міжнародному праві можемо натрапити на юридичні терміни, до складу яких включене слово «зловживання». Це, наприклад, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, де в ст. 17 заборонено зловживати правами, а в ст. 35 суд наділяється правом узагалі відхилити заяву, якщо вбачатиме в діях позивача «зловживання правом на подання заяви» [9]. Документи інституцій Європейського Союзу подеколи також містять термін «зловживання». Так, Європейський Суд Справедливості здійснив роз'яснення терміна «зловживання беніфіціарним правом власності» [10].

Останніми роками й у незалежній Україні слово «зловживання» у складі юридичних термінів стає більш звичним у вітчизняній юридичній науці та практиці, а також у законодавстві. Станом на вересень 2019 р. майже 1,4 тис. текстів чинних нормативно-правових документів, доступних загалу на сайті Верховної Ради України, містять термін «зловживання», що дає змогу зробити висновок про те, що це слово дуже широко використовується законодавцем. Слово «зловживання» управляє в сталих юридичних словосполученнях різними залежними іменниками (зловживання наркотичними засобами, психотропними речовинами і прекурсорами; застосуванням договорів; фінансовими послугами; службовим становищем; зловживання монополічним становищем тощо) При цьому п'ять чинних законів України 1995–2016 рр. (закони про внесення змін і доповнень до первинних законодавчих актів) містять цей термін у своїй назві, а 151 закон послуговується цим терміном у текстах своїх норм. Серед них, наприклад, закони України:

«Про Конституційний Суд України» [11]; «Про судоустрій і статус суддів» [12]; «Про забезпечення права на справедливий суд» [13]; «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 № 1698-VII та ін., а також кодекси законів України: Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК) від 13.04.2012 № 4651-VI [15]; Митний кодекс України (далі – МК) [16]; Кодекс адміністративного судочинства України (далі – КАС) [17]; Цивільний процесуальний кодекс України (далі – ЦПК) [18]; Кримінально-виконавчий кодекс України (далі – КВК) [19]; Цивільний кодекс України (далі – ЦК) [20]; Господарський кодекс України (далі – ГК) [21]; Сімейний кодекс України (далі – СК) [22]; Господарський процесуальний кодекс України (далі – ГПК) [23]; Кримінальний кодекс України (далі – КК) [24].

Проте узагальнені терміни «зловживання правом» і «зловживання правами» без поточнення, якими саме правами, вітчизняний законодавець використовує не так часто. Більше того, їх дефініція законодавчо не закріплюється, а навпаки, зміст цих термінів почасти «розпорошується», вони поглинають окремі, іноді різні за спрямуванням, види діянь тощо. Звернімося, до прикладу, до ЦК, де в ст. 13 закріплено такі принципові положення: «...3. Не допускаються дії особи, що вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі, а також *зловживання правом* (курсив наш. – Л.Ш.) в інших формах ... 6. У разі недодержання особою під час здійснення своїх прав вимог, які встановлені частинами другою–п'ятою цієї статті, суд може зобов'язати її припинити *зловживання своїми правами*» (курсив наш. – Л.Ш.) [20]. Назва статті окреслює саме «межі здійснення цивільних прав», тобто законодавець справедливо має на увазі саме суб'єктивні права. Частина третя цієї статті також зосереджена на суб'єктивних правах особи, але законодавець використовує термін не «права», а «право» в однині – «зловживання правом». Тобто особі заборонено вчиняти умисні дії з метою завдання шкоди іншій особі (шкани), а також заборонено вчиняти інші «зловмисні» або неумисні шкідливі діяння («зловживання правом в інших формах»). Частини шоста та п'ята цієї ж статті також регулюють суб'єктивні права особи. Наведені терміни вживаються, але не пояснюються в ЦК всього три рази. Зрозуміло, тут ідеться про зловживання саме «цивільними» правами.

Натомість ЦПК, який нещодавно зазнав суттєвих змін і доповнень, 15 разів використовує термін «зловживання правами» і не

послугується «зловживанням правом» (в однині), наприклад, у ст. 2 зазначається, що до основних принципів цивільного судочинства належить «неприпустимість зловживання процесуальними правами», яким, як визначено в ст. 12, суд запобігає для досягнення об'єктивності та неупередженості судового процесу. У статті ж 44 законодавець закріплює зміст зловживання цивільними процесуальними правами: «дії, що суперечать завданню цивільного судочинства...» і наводить їх перелік «залежно від конкретних обставин» [18]. Виходячи зі змісту цієї статті, зловживання правами, будучи правовою поведінкою, перебуваючи в правовому полі, є несхвалюваною суспільною поведінкою, і на суд покладаються обов'язки визнати певні дії учасників судового процесу зловживанням процесуальними правами, вживати заходів проти такого діяння (ч. 2 ст. 262; ч. 1 ст. 143; ст. 148; ч. 4 ст. 135; ч. 9 ст. 141 ЦПК) [18]. Із тексту норм виводиться принцип неприпустимості зловживання суб'єктивними цивільними процесуальними правами. Тобто законодавець розуміє широко «зловживання правом (правами)» і віддає на розсуд суду кваліфікацію певних дій як зловживання суб'єктивними правами (правом), що ними наділено учасників процесу.

КАС три рази вдається до застосування терміна «зловживання правами». У ньому законодавець також: закріплює принцип неприпустимості зловживання саме процесуальними правами (п. 9 ч. 2 ст. 2; ч. 1 ст. 45), що суперечить завданню адміністративного судочинства; наділяє суд правом визнати певні дії учасників процесу зловживанням такими правами і відповідно реагувати (ч.ч. 1 і 3 ст. 45), а також покладає на нього обов'язок вживати заходів щодо запобігання зловживанню цими правами (ч. 4 ст. 45) [6]. Суголосно з положеннями ЦПК України (ст. 44) [18] у КАС юридизовано перелік дій, які з урахуванням конкретних обставин справи суд може визнати зловживанням процесуальними правами (пп. 1–5 ч. 2 ст. 45). Тобто законодавець закріплює конкретний зміст цього поняття через несхвалення (заборону) цілої низки формально легітимованих процесуальних дій, якщо в судовому процесі їх спрямовано на: «безпідставне затягування чи перешкоджання розгляду справи чи виконання судового рішення», «маніпуляцію автоматизованим розподілом справ між суддями», «безпідставну «зміну підсудності справи», «шкоду правам третіх осіб» тощо [17]. КАС оперує юридичним терміном «зловживання правами», визначаючи відповідні права та можливості суду (ст. 139,

ст. 144, ст. 149, ст. 249) [17]. Як бачимо, процесуальне законодавство «опікується» юридичною реакцією на зловживання правами та запобіганням цьому. І, можливо, більше ніж матеріальне. І саме в його нормах конкретизується зміст зловживання, відповідно, наводиться відкритий до продовження судами перелік таких прав (процесуальних прав, якими можуть зловживати учасники процесу).

Чи ж так само стоять справи з нормами кримінально-процесуального законодавства? КПК [15] лише один раз звертається до цього терміна, але методологічної суголосності з положеннями КАС [17] і ЦПК [18] ми не спостерігаємо. У статті 81 КПК застосовується термін «зловживання правом» («право» в однині) щодо «повторного відводу з метою затягування кримінального провадження» [15]. В інших дев'яти випадках у КПК слово «зловживання» входить до складу бланкетних положень – словосполучень, що є частиною назви певної статті КК (чи визначає склад кримінального правопорушення): ч. 2 ст. 297-1, ст. 477, ст. 364-1, ст. 365-1, ст. 365-2, ст. 191, ст. 192, ст. 357 КК [24], п. 20-1 Перехідних положень КПК [15]. Тобто законодавець у процесуальному законі (КПК), як це і має бути, відсилає до конкретних правових норм матеріального закону – КК [24].

Натомість у тексті ст. 459 КПК застосовується інша термінологічна конструкція зі словом «зловживання». Частиною 3 цієї статті виключними обставинами для перегляду судових рішень визнаються «зловживання слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду під час кримінального провадження, внаслідок якого було ухвалено судові рішення» [15]. Слово «зловживання» в цих словосполученнях управляє іменником на позначення конкретної процесуальної посадової особи. У цій конструкції немає прямої вказівки на те, про які саме зловживання йдеться (зловживання чим?). У тексті статті немає і бажаної відсильної (бланкетної) норми. Тому він потребує логічного та системного тлумачення, завдяки чому ми зможемо говорити швидше про коло можливих зловживань процесуальними правами, ніж про якесь інше, конкретне зловживання матеріального характеру. Не можна обійти ще одну обставину: таке зловживання має стати підставою ухвалення неправильного (неправосудного), свавільного судового рішення у справі, тобто завдати шкоди охоронюваним об'єктам права.

Звернімося далі до норм матеріального права. КК [24] аж 31 раз застосовує юридичні терміни зі словом «зловживання»,

причому 30 разів – в особливій частині і лише один раз – у загальній (із відсылкою нормою, в примітці до ст. 45). Але КК не містить жодного подвійного, узагальненого терміна «зловживання правами» (правом) [24]. Майже з математичною точністю кримінальне законодавство визначає види кримінальних правопорушень із різними ознаками протиправних зловживань у назвах і текстах статей V, VI, IX, XIII, XV, XVII, XIX розділів. Це, наприклад, зловживання: опікунськими правами (ст. 167), довірою (ст. 192), службовим становищем (ст. 262), владою (ст. 364); повноваженнями (ст. 365-2); впливом (ст. 369-2), символікою Червоного Хреста... (ст. 435) [24].

Отже, законодавець у КК широко використовує різні юридичні конструкції зі словом «зловживання» в їх складі. «Зловживання» розглядається ним як:

– спосіб вчинення окремих видів кримінальних правопорушень, обтяжуючи протиправну поведінку («шляхом зловживання довірою», «шляхом зловживання службовим становищем»);

– самостійний склад кримінальних правопорушень (тут «зловживання...» утворює нові склади), а саме:

– кримінальних проступків [25] – кримінальних правопорушень невеликої тяжкості (зловживання опікунськими правами (ст. 167)¹;

– злочинів (ч. 2 і ч. 3 ст. 365-2 – зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги) [24].

Із цих норм випливає, що суб'єкти кримінальної відповідальності в заборонений спосіб і з протиправною метою реалізують надані їм права у зв'язку з їх службовим становищем або іншим правовим статусом. Тобто КК криміналізує певну групу зловживань конкретними правами, за вчинення яких передбачає кримінальну відповідальність.

Різними є і конструкції норм наведених статей КК. Так, диспозиції ст. 167 і ст. 364 КК – широкі, описові. Ї у такий же спосіб законодавцем побудовано ст. 364-1, 369-2 КК та ін. Натомість диспозиція ст. 435 КК є простою, тільки називає заборонене діяння – «зловживання символікою...», але не розкриває його зміст [24].

Отже, у КК юридичні терміни зі словом «зловживання» в їх складі семантично пов'язані з терміном «зловживання пра-

вами», вони ніби конкретизують останній, зводять певні види поведінки до злочинної. Так, повноваження є не що інше як офіційно надані особі права на здійснення певної діяльності, ведення справ; службове становище ж передбачає наявність компетенцій, прав і можливостей у певній сфері, пов'язаних із посадою службової особи; зловживання владою можливе лише особою, яка має владні (управлінські, організаційно-розпорядчі) повноваження, означає використання всупереч (на шкоду) інтересам служби службовою особою владних правомочностей, прав і можливостей.

Інші кодекси матеріального права не так активно використовують цю юридичну термінологію. ГК лише п'ять разів застосовує «зловживання» (у ст. 5, 29, 255 – «зловживання монополієм становищем на ринку»; у ст. 89 – «зловживання службовими повноваженнями»). Проте тільки в його ст. 29, в п'яти пунктах, вписано види одного правопорушення – зловживання монополієм становищем [21]. А МК «зловживанням» (службовим становищем) послуговується лише один раз (ст. 482) [16].

Як бачимо, офіційна позиція законодавця щодо будь-якого зловживання є неохвалюваною, а правові норми мають переважно охоронний (заборонний) характер (тільки інколи – рекомендаційний, наприклад, у ЦПК) і не завжди розкривають зміст таких зловживань, а тільки називають їх. Хоча в усіх випадках, крім кримінального закону, можуть тлумачитися судом широко. У результаті розгляду справ (процесуальних питань) про зловживання суд вправі вирішити, чи мало місце зловживання, в чому саме полягало зловживання, обрати і застосувати санкції, запобіжні та застережні чи інші заходи проти такого зловживання або відреагувати в інший, не заборонений спосіб. Зауважимо, що лише в КК вичерпно виписано (криміналізовано) конкретні моделі суб'єктивного «зловживання» та передбачено відповідні кримінальні санкції. Норми ж інших галузей допускають їх поширене тлумачення судом (правозастосувачем) та вибір реакції останнього на інколи винесену за дужки нормативного припису шкоду, завдану зловживанням.

Не можна обійти увагою первинні закони України, в яких використано юридичні терміни, що мають у своєму складі слово «зловживання» на позначення окремих видів правопорушень. Закон України «Про авторське право і суміжні права» забороняє «зловживання посадовими особами організації колективного управління службовим становищем, що призвело до невиплати або нена належних розпо-

¹ Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» (№ 7279-д) [25], яким запроваджується інститут кримінальних проступків, набуває чинності з 1 січня 2020 р.

ділу і виплати винагороди правласникам» (п. а ст. 50) [26]. І тут важливо, що у разі заборони зловживання законодавець знову робить указівку на завдану зловживанням протиправну шкоду. Закон України «Про валюту і валютні операції» [27] з метою уникнення порушень порядку здійснення валютних операцій також передбачає заходи запобігання «зловживанням у зв'язку із застосуванням договорів про уникнення подвійного оподаткування» (ст. 161-1), але не конкретизує ці зловживання. Закон України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» [28] забороняє зловживання правом на звернення до Ради нагляду та/або Аудиторської палати України (ст. 45, норми якої мають описові диспозиції). Таким чином, однозначно норми права забороняють використовувати надані будь-яким суб'єктам права на шкоду охоронюваним об'єктивним правом (і законом) інтересам людини, суспільства, держави, зловживати цими суб'єктивними правами.

Як нагадує С.В. Базилевський, уперше термін «зловживання правом» (“*abuse de droit*”) вжито Ф. Лораном на позначення низки типових ситуацій, пов'язаних із недобросовісним здійсненням прав їх володільцем у цивільному праві Франції [2, с. 13]. Нині термін «зловживання правами (правом)» також є більш звичним для цивільного процесу (цивілістики) та процесуалістики загалом. Натомість інші галузеві юридичні науки та матеріальні галузі законодавства віддієслівний іменник «зловживання» у складі юридичних конструкцій застосовують здебільшого не на позначення узагальненого поняття про неправомірне використання (застосування) суб'єктивних прав (права), а для конкретизації протиправної поведінки, складів протиправних діянь.

Хоча, як ми спостерігали, загалом законодавець однозначно забороняє будь-яке протиправне зловживання, науковці ж по-різному ставляться до такого виду поведінки. Так, Д.О. Тихомиров і М.П. Харченко, аналізуючи юридичні ознаки саме правомірного зловживання правом та його елементи, звертають увагу на чотири підходи науковців до цього поняття: зловживання правом як: правомірна поведінка; неправомірна поведінка; окремий (третій) вид неправомірної поведінки; неправова поведінка [5, с. 27]. Робиться висновок, що «під час зловживання правом особи не вчиняють протиправні вчинки (суб'єкт діє у «правовому полі»), не тільки не порушуючи закон, але вчиняючи діяння, які відповідають положенням законодавства» [5, с. 27]. Із цим погодитися неможливо, хоча б з огляду на попередній аналіз українського законодавства.

С.В. Базилевський, досліджуючи зловживання в межах цивільного процесу, пише, що «...розгляд цієї проблематики крізь призму дихотомії право/протиправність є невинуватим». До сфери процесуального права він включає почасти моральні категорії, наприклад, добросовісність, а також посилається на міжнародну правову практику і у зв'язку з цим феномен «зловживання процесуальними правами» пропонує визначати в комплексі справедливості–несправедливості, «наближаючи» його до протиправності [2, с. 16]. Неправильно, оскільки в межах права може існувати лише правова поведінка, інша поведінка – неправова – правом не регулюється, не оцінюється і взагалі йому не цікава.

С.С. Осадчук і М.Л. Осадчук, піддаючи аналізу норми ЦК, пишуть: «Залежно від характеру заподіяної шкоди, *протиправні* (курсив наш. – *Л.Ш.*) зловживання правом необхідно класифікувати на злочини й інші правопорушення» [4, с. 73]. Ці автори слушно поділяють усі зловживання правом за ступенем суспільної небезпечності правової неправомірної поведінки на зазначені види. Інша річ – принцип неприпустимості зловживання суб'єктивними правами. Не плутати! Без сумніву, зловживання правами заборонене законом. Будь-яке інше зловживання (не заборонене законом) може перебувати лише за межами правового поля і тому правом не охоплюється, не оцінюється, а законодавцем до уваги не береться.

Послугуючись інструментами юридичної лінгвістики, нагадаємо, що термін «зловживання» складається з двох слів: «зло» та «вживання» (тобто означає: вживати на зло, використовувати, застосовувати так, щоб спричинити, завдати зло, шкодити). Він використовується законодавцем у юридичних конструкціях для позначення протиправної поведінки саме на підставі герменевтичного філософсько-правового підходу, на кшталт таких усталених юридичних термінів, як: «злочин», «злочинець», «злочинність» (чинити, вчиняти зло), які своїми коренями сягають морально-етичних і релігійних основ, але давно юридизовані. Та й загалом, об'єктивне право і правовий закон охороняють свої об'єкти від будь-яких протиправних (шкідливих, небезпечних, заборонених, отже, злих) посягань і протистоять злу, перебувають у постійній бінарній опозиції до неправа та, відповідно, неправового закону. Логічно, законодавець не передбачає (і не може передбачати, регулювати та визначати) правомірні зловживання суб'єктивними правами (правом).

За нормативним змістом зловживання правом (і їх конкретні види) мають усі ознаки, притаманні правопорушенням, які виділяють

теоретики права та враховує законодавець під час заборони цих зловживань. Зловживання забороняються правовими нормами різних галузей законодавства, і тому їх можна класифікувати і на цій підставі. Вони не є окремим видом правопорушень (з іншим ступенем суспільної небезпечності – меншим за ступінь небезпечності проступків, провин). Вони поглинаються загальною класифікацією (входять як до кримінальних, так і до інших правопорушень (провини, делікти). За їх вчинення винуваті особи можуть бути притягнуті до юридичної відповідальності (цивільної, адміністративної чи іншої).

Розглянувши межі використання вітчизняним законодавцем юридичної термінології зі словом «зловживання» в її структурі і дослідивши її структурний зміст, наскільки це було можливо зробити в межах однієї наукової статті, ми дійшли таких основних **висновків**. Слово «зловживання» доволі активно використовується правотворцем у багатьох галузях законодавства і входить до складу різних юридичних термінів, у тому числі на позначення окремих видів правовідносин. «Зловживання правом» – суб'єктивним правом (в однині) у законодавстві трапляється не так часто, як «зловживання правами» в узагальненому значенні. В усіх нормативно-правових актах незалежно від галузі законодавець негативно ставиться до будь-якого зловживання та забороняє вчиняти діяння з його ознаками, які можуть бути кваліфіковані як правопорушення і тягнути за собою юридичну відповідальність. Зловживання правом не є особливий вид юридично значущої поведінки. Поняття правомірної зловживання є нонсенсом.

У жодному нормативно-правовому акті не закріплюється загальний зміст зловживання правами (правом), проте в кількох кодексах і законах України визначається відкритий перелік діянь, які, на розсуд суду, можуть бути визнані зловживанням певними суб'єктивними правами, що ними наділено осіб у зв'язку з їх процесуальним чи іншим становищем або правовим статусом. Різні, часто протилежні, підходи до розуміння поняття «зловживання правом» у теорії права та до ранжирування його серед видів суспільної поведінки пропонуємо узгодити, в тому числі з позицій філософії права та юридичної лінгвістики. Зловживання правом стосується лише суб'єктивних прав, є різновидом неправомірної правової поведінки – правопорушенням з усіма належними юридичними ознаками, за його вчинення винуватий може притягатися до кримінальної, адміністративної, цивільної чи іншої відповідальності. Подальші наукові розвідки, в т.ч. в окремих

галузях права, дадуть можливість запропонувати нормативне закріплення змісту категорії «зловживання правами» («зловживання суб'єктивним правом»), яку нині ми пропонуємо розуміти як свідомі вольові протиправні діяння, вчинені суб'єктами права, наділеними особливим статусом чи повноваженнями, які реалізують (використовують чи застосовують) ці свої суб'єктивні права з протиправною метою, внаслідок чого завдається шкода охоронюваним правом об'єктам.

Список використаних джерел:

1. Бакалінська О.О. Недобросовісна конкуренція як форма зловживання суб'єктивним цивільним правом. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право.* 2012. № 3. С. 141–145. URL: <http://visnyk-psp.kpi.ua/article/view/121242/116320->.
2. Базилевський С. Зловживання процесуальними правами. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право.* 2017. № 5. С. 13–19.
3. Губар О.С. Недопустимість зловживання правом у цивільному праві України : автореф. дис. ... к.ю.н. : 12.00.03. Київ, 2013. 24 с.
4. Осадчук С.С., Осадчук М.Л. Форми зловживання цивільним правом. *Актуальні проблеми правознавства.* 2016. Вип. 4 (8). С. 69–77.
5. Тихомиров Д.О., Харченко М.П. Зловживання правом як відхилення від правомірної поведінки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право».* 2016. Вип. 38. Т. 1. С. 26–29.
6. Хміль М.М. Принцип неприпустимості зловживання правом : автореф. дис. ... к.ю.н. : 12.00.01. Харків, 2005. 16 с.
7. Ямненко Т.М. Співвідношення поняття «зловживання правом» із суміжними правовими категоріями. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки».* 2015. Вип. 5. Т. 3. С. 96–99.
8. Маловацький О.В. Правова природа терміна «зловживання правом». *Науковий вісник Дипломатичної академії України.* 2003. Вип. 8. С. 334–341. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdau_2003_8_38.
9. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 / Рада Європи. Ратифіковано Законом України від 17.07.1997. № 475/97. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004?find=1&text=%E7%EB%EE%E2%E6%E8%E2%E0%ED%ED.
10. Nuxembourg 1 v Skatteministeriet (Case C-115/16) : Judgment of the European Court of Justice (Grand Chamber) 26.02.2019. URL: [\&hcq=0L3Q1Br](https://taxlink.ua/ua/news/sud-spravedlivosti-probeneficiarne-pravo-vlasnosti-ta-zlovzivannja-nim.htm).
11. Про Конституційний Суд України : Закон України від 13.07.2017 № 2136-VIII, редакція від 5.08.2018. *Відомості Верховної Ради.* 2017. № 35. Ст. 376. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19>.

12. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 2.06.2016 № 1402-VIII, редакція від 5.08.2018. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 31. Ст. 545. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>.

13. Про забезпечення права на справедливий суд : Закон України від 12.02.2015 № 192-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 18. № 19–20. Ст. 132. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/192-19>.

14. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14.10.2014 № 1698-VII, редакція від 28.08.2018. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 47. Ст. 2051. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18>.

15. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10. № 11–12, № 13. Ст. 88. Редакція від 01.01.2019. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

16. Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 44–45, № 46–47, № 48. Ст. 552. Редакція від 25.11.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.

17. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35–36. № 37. Ст. 446. Редакція від 04.11.2018. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>

18. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40–41, 42. Ст. 492. Редакція від 04.11.2018. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.

19. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11.07.2003 № 1129-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 3–4. Ст. 21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15>.

20. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради*

України. 2003. №№ 40–44. Ст. 356. Редакція від 01.01.2019. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

21. Господарський кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18, № 19–20, № 21–22. Ст. 144. Редакція від 07.02.2019. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.

22. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21–22. Ст. 135. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.

23. Господарський процесуальний кодекс України. Редакція від 28.08.2018. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 6. Ст. 56. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>.

24. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131. Редакція від 01.01.2019. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

25. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : Закон України від 22.11.2018. № 7279-д. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63928.

26. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 № 3792-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 13. Ст. 64. Редакція від 04.11.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>.

27. Про валюту і валютні операції : Закон України від 21.06.2018 № 2473-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2018. № 30. Ст. 239. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19>.

28. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність : Закон України від 21.12.2017 № 2258-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2018. № 9. Ст. 50. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19>.

Different scientists understand and explain the legal category of “abuse of rights” in various ways. The legislation of Ukraine uses the term “abuse” as part of various legal constructions often, but it does not establish the content of the general notion of “abuse of rights” legally. This creates problems for legal practice, legal proceedings and the exercise of rights in general.

On September 2019, almost 1,4 thousand of current normative legal document which placed on the website of the Parliament of Ukraine contain the term “abuse” in their texts. So, the legislator used such words very active. The word “abuse” manages in stable legal phrases with various dependent nouns (abuse of narcotic drugs, psychotropic substances and precursors; abuse of tax treaties; abuse of financial services; abuse of monopoly status, etc.). The content of these terms “sprayed” is partially; they absorb individual, sometimes different types of acts etc.

The official position of the legislator is unacceptable in all cases for any abuse of the rights. Legal norms have a protective (prohibitive) character and they do not always reveal the substance of abuses. Although the court can interpret them widely in all cases, in addition to the criminal law. The court has the rights to decide whether there has been abuse of the rights. The court can to apply sanctions and precautions too.

The legislator has a negative attitude to any abuse and prohibits whole actions with its characteristics. These acts may be qualified as offenses and may entail legal liability. Abuse of the rights is not a special type of legally meaningful conduct. The notion of lawful abuse of the rights is a nonsense. We propose harmonizing approaches to understanding the concept of “abuse of the rights” from the standpoint of the philosophy of law and legal linguistics in particular. Abuse of the rights belongs to subjective rights only. It is a form of unlawful legal behavior. The abuse of rights is an offense that has all the relevant legal features. The perpetrator may be prosecuted for criminal, administrative, civil or other liability. The abuse of rights is a deliberate voluntary unlawful act committed by subjects of law that is endowed with a special status or powers.

Key words: legislation of Ukraine, abuse of rights, subjective rights, lawful behavior, unlawful behavior, legal behavior.